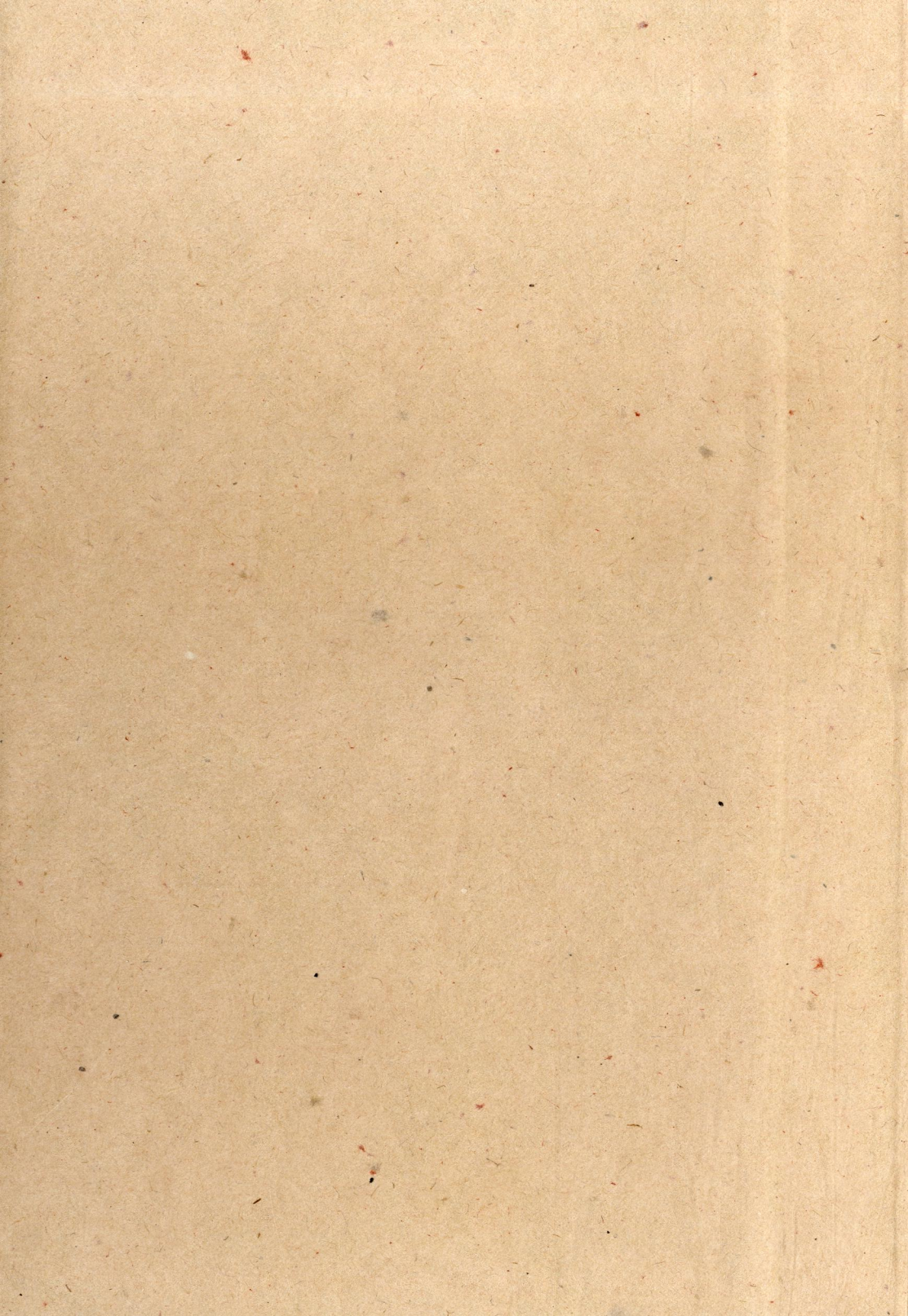

Висококодекотному
Продѣлу М. Мухомову
и дружелюбному
А. Мухомову.

IVAN OHŬENKO

ДВІ ГРАМОТИ
ВОЄВОДИ ВАЛАШСЬКОГО
ІВАНА МИРЧІ ВЕЛИКОГО

PRAHA 1932

IMPRIMERIE DE L'ÉTAT À PRAHA

Prof. IVAN OHIËNKO (Warszawa):

ДВІ ГРАМОТИ ВОЄВОДИ ВАЛАШСЬКОГО ІВАНА МИРЧІ ВЕЛИКОГО.

Палеографічно-лінгвістичний нарис.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

I.

В Короннім Архиві м. Кракова з давніх часів, серед інших грамот, знаходилися й дві кирилівські грамоті валашського воєводи Івана Мирчі Великого, одна 1403 р., а друга без дати, але десь того самого часу. Краківський Коронний Архив в 1765 році перевезений був до Варшави; коли ж в 1794 р. Варшава перейшла до Росії, то молдавські й валашські грамоти опинилися в Петербурзі, а пізніше в Москві в Архиві Міністерства Закордонних Справ. В 1924 р. дипломатичні акти ревіндовано з Росії до Польщі, а з ними вернулися й грамоти молдавські та валашські, серед них і дві вище зазначені грамоті воєводи Мирчі Великого. Переховуються тепер ці акти в Головному Архиві (Archiwum Głównе) в Варшаві, відділ IX К, картон 12, №№ 6 і 8.

Через свою стародавність вищезазначені кирилівські грамоти воєводи Мирчі мають велику цінність не тільки історичну (це присяги на вірність королю польському Володиславу), але й лінгвістичну та палеографічну. Чотири рази видавано ці грамоти, чому текст їх для істориків віддавна вже знаний; але всі чотири видання — МУРЗАКЕВИЧА 1860 р., В. УЛЯНИЦЬКОГО 1887 р., Є. КАЛУЖНЯЦЬКОГО 1890 р. та Л. МИЛЕТИЧА 1893 р. — були незадовольняючі і для стисло наукових цілів зовсім непридатні. Докладного ж дипломатично-палеографічного опису цих грамот в науковій літературі ніколи не подавалося, хоч вони того вповні заслуговували.

Найстарші валашські кирилівські грамоти, — то грамоти господаря МИРЧІ І СТАРОГО чи ВЕЛИКОГО (1386—31. І. 1418), бо від попередніх господарів кирилівських грамот зовсім не залишилося. Та й від Мирчі знаємо тільки десять грамот, — чотири з них був видав ще Ю. ВЕНЕЛИН в 1840 р. в своїй праці: «Влахо-болгарскія или дако-славянскія грамоты», з сьогодняшнього погляду видав зовсім незадовольняюче; дві грамоті видав в 1860 р. в одеських «Записках» Мурзакевич, видав зле; одну грамоту видав НАЈДЕУ в «Archiva Istorică» т. I ч. I. 3, так само незадовольняюче; дві грамоті видав В. УЛЯНИЦЬКИЙ в своїх «Матеріали» 1887 р. №№ 16 і 17, видання взагалі не-наукове. Чотири грамоті, що знаходяться в Державнім Архиві в Букурешті, видав Л. МИЛЕТИЧ в 1893 р. в своїй праці: «Дако-ромънитъ» («Сборникъ за народни Умотворения» т. IX. 1893 р.) №№ 1—4, видав дуже не точно (хоч і працював над оригіналами), але ліпше від Венеліна; в кінці видання дано три добрих фототипії цих грамот; крім цього, Милетич передрукував ще

додавши від себе закінчення, які він зазначив [ ] тільки в кінці слова, а знесені літери в середині слова нічим не зазначив, напр. дає Полски, Подолски зам. пѣски, подѣски і др. Титла скрізь пороскривав, але доданого не взяв в [ ]. Знаки розділові й великі літери дано по súčasному. Ніяких надрядкових знаків оригіналу не передав. Зам. н, ѿ оригіналу вживає й, ѡт[ъ]. Нарешті, не бракує в виданні й помилок (Калужняцький користався тільки фотографічним знімком), напр. Лончински зам. лѣчѣни, ѡ ти зам. ѡти, сьмь зам. сьмь, такъ ти зам. тѣ ѡти, кѣи зам. кон, ест[ъ] зам. ѣ і др. Усі ці недостачі не дають змоги й цьому виданню вважатися за наукове.

Нарешті, останнє видання цієї грамоти Івана Мирчі вийшло в 1893 р., — в тім році її видав Д-р Л. МИЛЕТИЧ в своїй праці: «Дако-ромѣнитѣ и тѣхната славянска писменость» (див. «Сборникъ за народни умотворения» 1893 р. т. IX. ст. 298). Видання не оригінальне, бо Л. Милетич тільки передрукував його з видання КАЛУЖНЯЦЬКОГО; на жаль, Л. Милетич не передрукував точно, але допустився таких важливих відступлень: 1. Пропустив [ ], якими Калужняцький зазначив те, що сам додав. 2. Як в оригіналі, так і в виданні Калужняцького нема зовсім s, скрізь тільки y, а Л. Милетич дав, напакі, скрізь s. 3. Передруковуючи, Л. Милетич пропустив одне слово, — дав: s Гюргевs замість y Гюргеву горѡдѹ. 4. А ось помилки, яких нема в виданні Калужняцького:

оригінал:	Калужняцький:	Милетич:
самодръжавѣнын	самодръжавѣнѣй	самодръжавѣнын
многѣй	многѣим[ъ]	многѣим
и рѣски	и Рѣски	рѣски
ниѣй	ниѣих[ъ]	ниѣих
многѣй	многѣих[ъ]	многѣих
писаль	Писаль	Писал
сѣдѣнѣй	сѣдѣниш[ъ]	сѣдѣним
yгрьскомѹ	Ѣгрьскомѹ	ѢгрьскомѢ
ѡни	ѡни	они
бѣѣа	бѣѣа	бѣѣа

Як бачимо, передрук Л. Милетича не тільки далекий від оригіналу, але й від видання Е. Калужняцького, яке він копіював.

Подаю тепер точну копію цієї важливої грамоти, яку я зробив з оригіналу.

Иѣа мирча великѣи коєвода . и самодръжавѣнын господа, всѣи земли басарѣскон . (2:) и заповоѣнѣи, сторонаѣ . и многѣй, тѹрскѣй, городовѣ, господѣй, моемѹ родн(3:)телю, великомѹ королю, володиславѹ . пѣски . краковски . сѹ-домирски . лѣчѣни . (4:) кѹмѣски . литовски . володимѣрски . смоленски . полѣ-ки . подѣски . и рѣски . и ниѣй (5:) многѣй земля господа . вѣрна прѣзнь . и любовнѣи покѣ . писаль еси скон ли^{стѣ} къ (6:) мнѣ сѣ жалостѣа . и много жалѣѣ на мене . ѡти сьмь повѣда . yгрьскѣй болѣ(7:)рѣ . и панѣвѣ . сконни листови . и ѡни повѣдали королю, yгрьскомѹ . тѣ ѡти (8:) послѣ еси скон ли-стокн . и послѣ, да сѣ сѣдѣнѣи с тѹркови въ прѣзньство . да въ(9:)ѣкигнетѣ рать на зло хрѣтианѣ всѣмь . и yгрьскомѹ королю . ѡ тѣзи словѣ мон (10:) ро-дителю, колѣ еси . азъ сѣ ткон правн прѣмѣтѣ , и ѡ перко , и ниѣтѣ . а ѡ тѣзи мль(11:)ки, не вѣ ничто . га ткон сѣ . и мон дѣца котори сѹ, есѹ ткон ане-псен , и дѣца . како (12:) и мон . нѣ ткон послѣ како хѡдѣа посрѣдѣ yгрѣ . давно сѹ . и ѡ себе что мльвили . ѣже (13:) ѡ мене, ни ѣднѣ слово нѣ къ вѣгрѣ .

ниже кон листь нѣсѣ послѣ . аще ли не вѣрѣ . (14:) како ти повѣдѣ . а ти
вѣпраши угрѣ , аще будѣ , послѣ мои листови ; ѿни ти (15:) тѣ повѣдати . аще
ли не будѣ , како же ѣ . а ти сѣ щѣ үкѣрѣти . писѣ си листь , ү (16:) гюргѣ гю-
редѣ . мѣа ѡвгүста . і днѣ : — Під текстом підпис в'яззю (монограма):

(17:) † ІО МИРЧА ВОЄВѢ | МЛТІА БЖІЕА ГПЬ.

In dorso така адреса тею самою рукою: «† моему родителю великому коло-
диславѣ (2:) королю . пѣскѣ кракѣски . сѣдомѣ (6:) ски . лѣчѣки . кѣжески . ли-
тѣски . (4:) помѣски . володимѣски . смолѣски . по (5:) лѣки . подѣски . ѿ рѣски .
ѿ ѿнѣи мно (6:) гѣи зѣмль господѣ : —

ПРИМІТКИ. Респочинається грамота по хресті маленьким ѿ , а потім за 0,3 см йде кѣ
3: Слово лѣчѣки, цеб-то «лончицьки» читається зовсім легко й виразно. 5: В слові господѣ
буква ѿ по п маленька й залита, як крапка. 5: Написано лѣкѣ, а над ними дописано стѣ.
6: ѿти ясно й читко. 12: цей рядок на складці, тому де-не-де читається тяжче; тут же
й дірочки; лінія зложення направо підноситься і переходить на 11-й рядок. 12: нѣ читається
зовсім ясно. 12: в слові послѣ дірочка на складці забрала с. 12: како сѣ, тут сѣ написане
зверху над ко. 12: хѣдѣє сіс. 12: Поміж словами пѣскѣ кѣжѣ і вище дірка тут найбільша,
через неї зник верх от ү, але проте добре знати, що це було дійсно ү. 13: В слові нѣ
титло звичайної тут форми, майже як проста лінія. 13: кон, ясно й читко, але над ѿ і трохи
ліворуч малесенька дірочка, що при фотографуванні може зробити з ѿ інше — ѣ або ѣ,
чому Калужняцький дав кѣи. 14: По листови рисочка зверху, а трохи під рядком перетин-
ночка. 15: над ѣ трохи вигнуте титло. 16: В кінці листа, як то часто буває в грамотах,
дві крапки й перекреслена лінія. 17: Підпис воеводи Мирчі респочинається хрисмоном
звичайної форми; в в'язі «мирча» добре читається тільки МР; на кінці ясне тільки ГПЬ,
а над ним мале винесене с, над ним л; підпис кінчиться неясним знаком — чито кінець
в'язі «господарь», чи може нова літера Б?

III.

*Присяжна грамота воеводи басарабського Мирчі
на вірність королю польсько-литовському Володиславу, 23 вересня 1403 року,
з Джурджова.*

Пергамен, що на нім писано грамоту, міцний, досить грубий, забруджений, на нім
багато маленьких плямок, ніби від вогкості або недоброго виробу. Праворуч на зломі
дірка між 12 і 13 рядком на 4,3 см довга. Розмір пергамену: широкий на 37,2 см, високий
на 23,8 см. Грамота зложена 4×2 . Залому долі нема.

Текст складається з 14 рядків, широкість його 29,6 см, висота — 14,9 см. Хрисмону
на початку нема, грамота респочинається на 0,8 см висоти Бѣ, що займає два рядки
тексту, написане просто, без прикрас. Початкові рядки тексту не йдуть рівно.

Під текстом, яко 15-й рядок, уміщено підпис воеводи Мирчі, що ділиться на дві частині,
праву й ліву. Підпис писано високими на 5 см літерами, писано в'яззю (монограма),
зовсім чорним чорнилом, що не страшило своєї свіжості й тепер; від чорнила тексту воно
дуже відмінне. Зліва коло 4—10 рядків тексту стоять крапки чорним, як і підпис, чорни-
лом. Лінування пергамену ніде не знати.

Маргінеси малі: верхній 2,9 см, лівий 3,5 см, правий 4 см, долішній 6,5 см. Долі, поміж
частинами підпису, печатка XIX ст. зеленою фарбою: «МОСК. ГЛ. АРХИВЪ М. И. Д.».

Долі, до краю пергамену (але без залому) привішено на товстім (шовковім) темно-синім шнуркові малу воевідську печатку. Довжина шнурка від початку до печатки 25,5 см, за печаткою кінці шнурка роздвоюються і йдуть на 26,2 см і 25,5 см. Діаметр окладу печатки 5,3 см, висота 3,5 см, оклад з сірого воску; в окладі на 0,7 см глибини червона печатка овальної форми, $2,7 \times 2,2$ см. На печаті посередині знати дві голови в коронах, звернені до себе, між ними віточка; кругом в подвійних лініях підпис (легенда) манерними літерами: ✚ MIRCIHA ◊ VOIVODA².

На звороті грамоти латинський зміст її два рази, з XVIII-го віку, написано рік 1403, і № 5 і 6. Підпис воеводи просвітлюється й на звороті.

Писано грамоту півуставним письмом, трохи похиленим направо. Письмо негарне, нестаранне, з скорописними додатками. Чорнило зблідло, пожовкло. Висота літер 1,3—1,8 mm. Замітки про форму окремих літер: *a* має праву лінію опущену під рядок; в *b* недописаний низ, часом ніби *F*; в характерне — чотирикутник з гачком справа, а часом чотирикутник цей не має долішнього закриття; *d* з довгими ніжками додолу, *ж* півуставне, ліва лінія часом проста або мало вигнута, а права вигнута, правий і лівий боки не торкаються середнього стовпчика; у *z* хвіст просто додолу; *и* уставної форми — перекладина рівно посередині; *o* часом нагадує *a*, а часом з двох рівних ліній, плутається з *b*; *а* ріжної форми, але без середньої поземі лінії, середня простовісна лінія приписується до лінії правої, що часом може бути поземною; у *з* долішня головка недописана, походить на нашу 7 з рискою справа; у *б* головка не має з'єднання долі; *ч* або однокло, або роццілена палочка, як *у*; скрізь *ѣ*, при тому *з* такої форми, як описано вище; *є* і *е* не розрізняються, скрізь кругленьке *є*; *ѣ* або звичайної форми, або це перекреслена простовісна лінія, і тоді її легко змішати з *а*. Майже по кожному слові поставлено серединну крапку, не часта крапка горішня, рідка долішня; часто крапки насилу помітні. Діакритичних знаків зовсім нема; кінцева приголосна слова чи складу виноситься над рядок, але не скрізь; винесені літери, особливо *м*, часто не мають покриття. Титло має форму довгої тонесенької лінії простої, або трохи зігнутої, з слабеньким начавленням на кінці або без нього.

Грамоту писано «оу чжрзвек», 1403 р., писано «оу недѣ по свѣтѣ мацѣи», це треба розуміти по календарю католицькому, — 21 вересня, що в 1403 р. припадало на п'ятницю, отже ближча неділя буде 23 вересня; по календарю «руському» це буде друга неділя по Здвиженні, що в 1403 р. було в п'ятницю 14 вересня. По православному календарю ап. Матвія 16 листопада. Грамота наша — перша грамота серед усіх грамот Мирчі I, що докладно датована; крім цього, серед усіх грамот вона єдина, що має дату не від створення світу, але від народження Христа; як знаємо, так само роблено і в Молдавії: грамоти зовнішні частіше датовано від Різдва Христового, а внутрішні — від Створення Світу.

Першим видав цю грамоту проф. Н. МУРЗАКЕВИЧ в «Записки Одесского Общества истории и древностей» т. IV, отд. 2—3, 1860 р. ст. 322. Видання це (гражданкою) не передає докладно оригіналу, бо тут: 1. титла розкриті, 2. знаки розділові та великі літери поставлені по сучасному, 3. замість *ѣ*, а оригіналу дано *и*, *я*, 4. винесені літери внесено до рядка, і часом ще й додано *з* чи *в*, 5. в виданні Мурзакевича не бракує й помилок; так зам. *земле бесарабскоѣ*, *хрестѣянская*, *ани*, *владиславу*, *а велми*, *акѣса*, *поминти*, *оузрюшети*, *оузрюшвати*, *потвержѣ*, *хрѣста*, *ста*, *ш*, *ѣнж* він дає: *земли Бесарабскоѣ*, *хрестѣянская*, *ни*, *Владиславу*, *и велми*, *якося*, *поминти*, *оузрю моти*, *оузрю мевати*, *потверженьє*, *Хреста*, *сто*, *Иоанѣ*, *Божіа*. Докладної дати (23 вересня) Мурзакевич не подав, слова *истѣса* не відчитав.

В зазначеній вище праці 1887 р. В. А. УЛЯНИЦЬКИЙ на ст. 13—14 під № 16 так само

² Калужняцький читає на початку VANUS, а цього нема. Позостало письмо на печатці дуже невизнане. Написи на печатці Мирчі звичайно латинкою. Так, в Archiwum Głowne в Варшаві зберігається кілька латинських грамот воеводи Мирчі 1389, 1390, 1391, 1396 і 1411 років (видрукувані ще в т. I у Догеля), — всі вони мають легенду латинською мовою, але кирилівські ініціала поза гербом (ворон, хрест, сонце й місяць): М Р Ч Я; тільки латинська грамота 1396 р. має таку кирилівську легенду напечаті: ✚ СЫ ХРИСТОВА ІЮБАНА ВОЕВОДЖ МИРЧА (останнє слово монограмою) ЪСБСИ ХГГРОВЕЛХН. — В нашій грамоті 1403 р. початок легенди нагадує й І О ІВАНЯ.

недокладно видрукував гражданкою цю грамоту. Букву *ѡ* передав через *я*; замість *ѣ* оригіналу скрізь дав *ы*; зам. *и* часом подав *й*; розкрив титла, але не скрізь; великі букви та знаки розділові подав по вимогах свого часу. Винесені літери скрізь позносив до рядка, а по них часом поставив *ѡ*, *ѣ*, часто нічого не поставив, напр.: *оуслышѣи* — оуслышѣи; *печѣ* — печать, *оу недѣ* — оу неделю, *пѣскому* — полскому і т. п., а це позбавляє видання наукового характеру напр. для мовних дослідів. Не мало в виданні В. Уляницького й простих помилок, напр.: *акѣ* — яко, *како* — каки, *рѣтва* — Росства, *кѣжѣ* — бжѣя, *воевода* — вѣевода, *великин* — великой, *нашѣ* — нашѣ і др. Міста, де написано грамоту, Уляницький не відчитав, — він дає: «оу (...рдеве)» зам. *оу чжюрзеке*.

Третім видав цю грамоту Др. Є. КАЛУЖНЯЦЬКИЙ в «Documente privitoare la Istoria Românilor» Hurmuzaki, București, 1890, р., т. I. № 652, ст. 824—825. Крім тексту, Калужняцький подав латинський переклад грамоти і 8 неповних рядків приміток. Видавав грамоту не з оригіналу, але з фотографічного знімку її. В цій виданні титла розкрито, але добавленого в [ ] не взято, а це вводить читача в блуд, бо в цій же грамоті Калужняцький взяв в [ ] всі свої добавлення до винесених букв, які він позносив в рядок. Знаки розділові оригіналу всі опущені, тут їх подано по новому; так само вжито великих літер. В оригіналі нема *й*, тільки *и* по голосних (= *і*), але Калужняцький скрізь дає *й*, напр. при нашѣй зам. при нашѣи, а це вже йде й проти фонетики оригіналу. Крім цього всього, в виданні Калужняцького не мало й простих помилок, напр. (в скобках подаю правильне читання оригіналу): *вскѣчаю* — треба на початку очне *о*; *Хрестѣаньскаѣ* (-аѣ), *дєкратѣ* (-аѣ), *наши* (нашѣ), *акѣ* (акѣ), *держати* (-ти и), *оузрюшати* (-шѣти), *такѣ* (тѣ), *тѣмѣ* (тѣмѣ), *есмѣ* (есмѣ), *нашѣ* (есмѣ), *оу Жюрзеке* (оу чжюрзеке), *оу недѣ* (оу недѣ), по *лацѣ* (по лацѣ), по *оуздежѣ* (по оуздежѣ), *дѣста* (дѣста), *кожиѣ* (кѣжѣ), *господарѣ* (гѣпѣ к?) і др. Як бачимо, і Калужняцький дає так багато помилок, що і з його видання не можна користати для наукових цілей.

Нижче подаю вірну копію цієї важливої грамоти, яку я зробив з оригіналу.

Бѣ имѣ . бѣжѣ . истѣасѣ . мѣ . ивѣ . мирча . бѣжѣ . мѣти . воевода великин .
 господарѣ . земле . бесарабскоѣ . изѣ(2:)вѣмѣ . и ѡскѣчаю . тѣмѣ .
 лѣсто . каждому добромѣ . предѣ кѣ . или кто . оузрѣ . или оуслышѣи .
 его . втѣчи . тѣ(3:)ми разѣ . и потомѣ . бѣдѣчи . слѣбѣемо . нашею . чистою .
 вѣрою . безо лѣти . и безѣ хитрости . при наше(4:)и чѣти . подѣ наша . хрѣсть-
 яньскаѣ вѣра . никѣ . к тому . присиловани . ани принужени . нѣжѣ . на(5:)ша .
 добраѣ . волѣ . тоѣ . и слѣбѣемо . и оузнавѣми . тѣми нашѣ . лѣсто . великому . и
 великому . владисла(6:)ву . бѣжѣ . мѣти . кѣ . полскому . литовскому . руско-
 му . инѣ . много . зѣмѣ . господарѣки . нашему . кѣ(7:)ликому . а вели . многому
 приателеки . сдержати . и полнити . тѣмѣ лѣсты . и записѣ . нашѣ . акѣ сѣ (8:)
 есмо . предѣ тѣми . оу нашѣ . лѣсто . записали . нашему . многому . приатѣ . напе-
 редѣ . реченому . владисла(9:)ву . кѣ полскому . держати . и полнити . кѣпко .
 непорюшено . подлѣгѣ . хрѣстьяньскоѣ . верѣ . а того . (10:) николи . не оузрю-
 шѣти . (sic) како . коли . оу нашѣ . лѣсто . оу перко . писѣхѣ . стоятѣ . тѣ . и
 тѣми разѣ . то оу сѣ (11:) слѣбѣемо . и хочемо . то оу сѣ . держати . и полнити
 а того . николи . не оузрюшекати . а на кѣпость и на (12:) великое . кѣпкое .
 потвержѣ . на то . дали есмѣ . нашѣ . лѣсто . и печѣ есмо . нашу . казали . за-
 вѣсѣти (13:) писѣ лѣсто . оу наше . городе оу чжюрзеке . оу недѣ . по свѣто .
 лацѣ . а по русѣ . по оуздежѣ . чесного . хѣ(14:)та . подѣ лѣты . рѣтва
 хѣтва . ѡа лѣ . дѣста лѣ . трѣце . лѣта . амень ѡ ѡ (Далі монограма:)
 (15:) † ІѢ МИРЧА БѢБѢ (це ліворуч, а праворуч:) МЛОТИѢ БѢЖИЖ ГѢ .

ПРИМІТКИ. 1: В слові *кѣже* кінець *к* або тільки початок *ж* стерті. 1: В слові *воевода* перше *о* написано так, що трохи нагадує *а*, але без правої ніжки; таке *о* тут часте. 2: В слові *освѣчаю* початкове *о* овальне і має крапку в середині. 4: В слові *нѣжъ* початкове *н* трохи відступає від дальшого. 5: В слові *Бладиславѣ* буква *о* по *ка* запливла від чорнила. 7: *акѣ*, а над ним зверху звичайної тут форми широкі *ж*. 7: В слові *нашѣ* до кінцевого *ѣ* іншим чорним чорнилом додано *и*, так що стало ніби *нашы* або *наши*. 10: *оузрюшети сіс*, по *ш* ясне *о*, нічим не походить на *а*, тільки ліве плече від *т* торкається цього *о*. 12: *петвержѣ*, по *ж* тут скорі *ѣ* ніж *а*. 13: *оу чкирзѣ* читається виразно, лише *ю* трохи стерте. 13: *оу недѣ*, винесене *а* тут дуже витерте, майже не видне. 13: по *оузвѣжѣ* *сіс*, *а* над словом нема. 13: *хрѣта сіс*. 14: *рѣтва сіс*, тут дві початкові лінії від *ж* мають форму ніби *о*, але такого *о* тут ніде нема. 14: *ста*, кінцеве *а* слабенько видно, але знати праву опущену під рядок частину, а це говорить за *а*. 14: Кінчиться грамота двома значками ніби *з* перевернуте. 15: Підпис воеводи зроблено іншим, дуже чорним чорнилом; літери фігурні, дуже гарненькі, а форма їх зовсім та, що і в грамоті з 10 серпня, але комбінації в'язі (монограма) трохи відмінні; так, тут ясно розібрати *мирча* (в першій лише *мр*). Як і в першій грамоті, підпис кінчиться неясним мені значком (*к*? *к*? *ѣ*?), а починається хрестом.

Я навмисне трохи докладніше спинявся над якістю попередніх видань цих двох грамот, щоби тим показати, як взагалі неточно видаваю в нас пам'ятки, бо ж так само стоїть справа зо всіма попередніми старшими виданнями. Особливо непоталанило молдавським грамотам: їх часто видавано, але все дуже недбало або неточно.³ Спокійно користати з цих видань, напр. для цілів лінгвістичних, зовсім не можна, бо дослідник постійно наражений тут на найріжніщі недокладності видавців. Звичайно пам'ятки видавано, аби тільки по-знайомити істориків з їх змістом, не беручи на увагу потреби інших наук, напр. лінгвістики, палеографії, дипломатики і ін. Ось приклади такого видання лише з вищевиданих двох грамот: в молдавських грамотах буква *о* частенько пишеться дуже подібно до *а* (букви ці різняться лише тим, що *а* має справа довгу ніжку), через що, напр., В. Уляницький в своїм виданні 1887 р. № 16 пише *ваевода*, хоч в оригіналі *воевода*; таких прикладів можна подати не мало, але дуже помилюся б той, хто прийняв би ці форми за *акання* (а це вже робиться). Пор. ще у Калужняцького по *Мацею*, тоді як в оригіналі по *мацен*; у Уляницького № 1 *великои* зам. *великии*, *Росства* зам. *рѣтва*, *мои* . . . *а не псеи* зам. *анепсеи*, або у Милетича *ѣгърскомѣ* зам. *ѣгърскомѣ* і т. п. Це приклади з перевірки тільки двох актів, а їх же тисячі . . . Чи ж можна в лінгвістичних працях покладатися на подібні видання?

Особливо *дослідно* відчувається те, що видавці звичайно не зазначали винесених літер: вони їх вносили суб'єктивно до рядка, часто ще додаючи по них якихсь літер по впадобі. Навіть краще видання молдавських грамот: «Documentele lui Ștefan cel Mare» т. т. I—II, 1913 р., Івана Богдана зовсім непридатне для лінгвістичних дослідів, бо на кожній кроці має суб'єктивні додатки, нічим не зазначені.

Працівники на полі слов'янської лінгвістики мусять, нарешті, рішуче піднести свій голос, щоби пам'ятки видавалися з додержанням усіх наукових

³ Див. мою працю: «Як видавати молдавські грамоти» в Яській Arhiva.

вимог, і то так, щоби з цих видань міг спокійно скористати й лінгвіст. Справа реедиції давніх видань кирилівських актів мусить стати черговим завданням нашої науки.

IV.

Не дивлючись на малий розмір обох грамот, вони дуже цінні також і своєю мовою. Кидається в вічі, що перша грамота (I), від 10 серпня, має багато болгаризмів, тоді як друга (II), з 1403 року, багата на українізми та полонізми; отож, писали їх не тільки різні писарі, але писарі, що писали під різними впливами.

Болгарські ознаки сильно виражені в грамоті I, а в II їх майже нема. Подам тут хоч важніше. Часточка *-зи*: *w tѣзи* 9, *ѡ tѣзи* 10. N¹ прикметників на *-и* зам. *-ий*: *пави* 10, *пѣски* 3, *кракѣски* 3, *сѹдомирски* 3 і т. п., хоч могло це бути тут і полонізмом. G¹ *земи* 1, але в II *земле* 1, хоч і в II маємо *изъѡвѡмъ* 1—2. I³ с *тѹркеви* 8. Дієслівні форми: *повѣдѹкѹ* 14, *изъѡвѡмъ* 1—2, Part³ *послѹ хѹди* 12, Fut. *а ти сѹ щѣ ѹкѹрити* 15, *сѹмъ повѣдѹ* 6, *тѹи сѹ* 11, *азъ сѹ тѹи* 10, *сѹ* 11. 12, *есѹ* 11. Окремі слова: N³ *дѣца* 11 bis, *ѡти quod* 6. 7; слово *анепсеи* 11 (*ἀνεψιός*, consobrinus) відоме в болгарських грамотах здавна, див. Г. Ильинскій: Грамоты болгарскихъ царей, М. 1911 р. ст. 127. Форма *нж* 12 частіше болгарська.

Болгарський вплив, що увесь час був дуже сильним у Валахії, сильно відбився й на правописі грамот, знову таки, головню на першій. Так, тут панує *ь*, напр.: *азъ* 10, *листь* 15. 5, *къѡкигнетѣ* 8, *къпраши* 14, *къ прѣѡзньство* 8, *къ кжгрѣ* 13, *къ мнѣ* 5, *съ жалостна* 6, *съѣдинѹ* 8. Ірраціональна *ь* ставиться по плавній *л* чи *р*: *ѡ мѡвѹи* 10—11, *мѡвѹили* 12, *самодръѡжѡвѹи* 1, *ѹгрскѹи* 6, *ѹгрскѹмѹ* 7. 9, — все приклади з I грамоти. Як бачимо, тирновський євфиміїв правопис рано защепився до валашських канцелярій; у цей час в молдавських канцеляріях його стільки не було.⁴

На болгарський вплив треба зарахувати й уживання *ж*, що в I грамоті уживається два рази: *нж* 12, *къ кжгрѣ* 13; уживання *ѣ* по *р*: *посрѣдѣ* 12.

Воевода Мирча Великий, як знаємо, був в близьких стосунках з Польщею, і *польські впливи* в Валахії на той час були досить помітними; в грамоті Брашов'янам *sine appo* на вільну торгівлю польським і литовським купцям Мирча пише: «*ѡт зема родитѣлѣ и брата господства ми Бладислава кралѣ ѡт Лев и прѣгарѣм ѡт зема брата господства ми великого княза Ритолта*». ⁵ Це все й відбивалося на вовідській канцелярії, особливо ж на тих листах, що писалися до Польщі. Впливала на Валахію й Молдавія, що так само знаходилася під великим польським впливом. Взагалі ж треба зазначити, що в Молдавії й Валахії грамоти зовнішнього характеру різко відрізнялися від грамот

⁴ Див. мою статтю: Дві найстарші молдавські кирилівські грамоти 1388, р. в «Slavia».

⁵ Цитую з видання Л. Милетича, «Сборникъ за нар. ум.» т. IX ст. 328.

внутрішніх: політичні акти звичайно застосовуються до вимог дипломатики тих держав, до яких їх посилено. Ось через це в наших грамотах помічаємо й польський вплив, хоч і не великий, головню в II грамоті. Це будуть форми з *ро, ло* (замість *оро, оло* чи *ра, ла*): *крѣ* D¹ II 6. 9, *кледиславѣ* D¹ II 5. 8; форми з *ц* зам. *т*, напр.: по *мацѣ* II 13, *трецего* II 14; полонізм і форма по *рускѣ* II 13. До полонізмів треба зарахувати й окремі слова II грамоти: *амень* 14, *келебномѣ* 5, *подлугѣ* 9, *слюбуємо* 3, *слѣбуємо* 5, *слоубуємо* 11.⁶

Але найсильніше відбився на обох грамотах воеводи Мирчі, а особливо знову на другій, вплив український, чи по тодішній термінології — руський.⁷ Вплив цей ішов до Валахії і через польські взаємини, і через стосунки з Молдавією, де офіційною мовою канцелярій була мова «руська» (цеб-то тогочасна українська); ішов цей вплив до Валахії й безпосередньо від українського народу, — з Галичини та Закарпаття.

Тільки під українським впливом в обох грамотах маємо повноголосні форми, напр. в I грамоті: *володимѣски* 4, D¹ *колодиславѣ* 3, D³ *заполонѣски* 2, *королю* D¹ 3. 7. 9, *сторонѣ* D³ 2; II грамота: *напередѣ* 8. Під цим же впливом вокалізована ірраціональна стоїть перед плавною: II грамота: *держати* 9. 11, *сдержати* 7, *перко* 10, *потвержѣ* 12, і навіть в I-й: *перко* 10. В *-рѣ-* (зам. *-ере-*) не пишеться *ѣ*: *предѣ* II 2. 8. Уживання в G¹ жіночого рода прикметників кінцівки *-овѣ* або *-ои* також риса українська: *бесарабскоѣ* II 1, *бѣжѣ* II 1. 6, *хрестьянскоѣ* II 9, *басарѣскон* I 1. Сюди ж віднесу слова з *ж, ч* зам. *жд, чд*, напр.: *принужени* II 4, *будучѣ* II 3; *оскѣчаю* II 2 певне з *оскѣдчаю*. Форми D¹ на *-ови, -еви*: *листки* I 8. 14, *господарки* II 6, *приятелки* II 7. Скоріше українським впливом можна пояснити форми: *истѣса* II 1, *чесного* II 13. Панування палатального *ш* в II грамоті: *нашѣ* 12, *нашю* 12, *нашѣ* A³ 7; пор. палатальність *ш* в говірках Буковини та Гуцульщини. В обох грамотах багато слів, добре знаних в мові українській, напр. I грамота: *господѣ* 1, *икѣ* 1, *листь* 15. 5, *листки* 7, *прѣзнь* 5, *прѣзньскто* 8, *ѣѣ* 14—15 і др., в II грамоті: *господарѣ* 1, *икѣ* 1, *ємо казали* 12, *листь* 12. 13, *листь* J¹ 2. 5, *листь* A³ 7, *присловани* N³ 4, *приятѣ* D¹ 8, *чтучи* 2 і т. п. Цікава форма *потвержѣ*, з т. зв. *ѣ*, так само вказує на український вплив.

Не мало маємо в обох грамотах таких рис, що спільні українській і болгарській мовам, напр. поплутання *вѣ—оу*, головню в II грамоті: *къ имѣ* 1, але: *оу листѣ* 10, *у листѣ* 8, *оу городѣ* 13, *оу неѣ* 13, *оу чжюрзекѣ* 13, *оу се* 10. 11, по *оузвѣжѣ* 13, з I грамоти: *у городу* 16; поплутання *ы—и*, напр. *ти* (зам. *ты*) I 14. 15 (форма *нинѣ* I 10 — це часта в старих пам'ятка взагалі форма);

⁶ В українських і молдавських грамотах XIV віку помічаємо досить сильний польський вплив. Джерел для вивчення історії польської мови за XIV століття дуже мало, а тому ці українські й молдавські грамоти XIV віку — цінне джерело й для історії польської мови; як бачимо, до них треба додати ще й грамоти валашські. З цього погляду тих грамот польська наука ще не досліджувала.

⁷ Д-р Л. Милетич («Сборникъ за народни умотворения», 1893 р. т. IX ст. 298) правдиво каже про цю грамоту, що вона «писана малоруски».

протетичне *в*: *къ вжгрѣ* I 13; дієслова на *-мо*: *хочемо* II 11 і др. Може українським впливом можна пояснити те, що в обох грамотах маємо форми тільки преіотовані: *хрѣтіанѣ* D³ I 9, *хрестѣньскаѣ* II 4, *освѣчаю* II 2, *добраѣ* II 5 і др.; в I грамоті маємо *азъ* 10 і *ѣ* 11.

Як бачимо, український вплив дуже сильний в обох грамотах, особливо ж в грамоті з 1403 р. Та й писав цю другу грамоту українець, що в даті грамоти написав: *писѣ листъ . . . а по рускѣ* і т. д., — так написати міг лише «руський». Це ж свідчить, що в канцелярії воєводи Мирчі Великого працювали й українські писарі.⁸

Ріжні впливи так переплелися в двох наших грамотах воєводи Мирчі, що часом чужим словам надавалося болгарське закінчення, пор. D³ *пановѣ* I 7; в цім відношенні цікава форма D³ *городовѣ* I 2, зовсім болгарсько-українська. Ці й подібні форми яскраво свідчать про джерела культурних впливів в Валахії в кінці XIV-го — на початку XV-го віку.

Кидається в вічі надзвичайно малий вплив церковно-слов'янської мови, що в той час було звичайним і в грамотах молдавських.⁹

Щоби закінчити наш коротенький опис мови двох грамот Мирчі Старого, зазначу ще, що тут *ѣ* часом плутається з *ѣ*, як то часто було тоді в писаннях болгарських та молдавських, напр. *велѣрѣ* D³ I 6; або змішується з *ѣ*: *оу городе* *оу чжюрзевѣ* *оу недѣ* II 13. По *з*, *к* маємо то *ъ*, то *и*: *великъи* N¹ I 1 — *великии* II 1, *многъи* D³ I 2 — *многѣ* G³ I 5. II 6. Звук *дж* писарі ніяк не могли відповідно передати: перший пише *ѣ гюргевѣ* 16, а другий *оу чжюрзевѣ* 13. Ірраціональні *ъ*, *ѣ* на цей час сильні — вокалізувалися, а слабі — позникали: *зѣ* I 9, *много* I 6, *кто* II 2, *что* I 12, *чти* II 4, *безѣ* *лсти* II 3 і т. п.; цікаво, що *ѣ* в слові *късь* традиційно вперто держиться: *къси* G¹ I 1, *къськъмѣ* D³ 9; в молдавських грамотах, напр. це *ѣ* в цих словах послідовно тримається в XIV—XVI віках.

⁸ В «Slavia» 1931. р. т. IX кн. 4 ст. 824 проф. В. Розов про писаря цієї грамоти 1403 року виставляє тому гіпотезу: «Конечно, возможно, что текст грамоты был составлен в канцелярии Ягеллы, который и в качестве польского короля пользовался западнорусским языком, и лишь переписан чиновниками Мирчи.» Припущення, звичайно, можливе, але вже грамота з 10 серпня — а подібних грамот могло бути значно більше, тільки вони не дійшли до нашого часу — свідчить, що ці грамоти писано таки в канцелярії Мирчі, де для того був окремий писар. Шкода тільки, що В. Розов плутається в назвах мови для цих грамот («западнорусский язык литовской великокняжеской канцелярии», «руссизмы», «русское влияние» і т. п.), і подає фантастичну виписку кирилицею: *оу нашемъ городе* (гю или дю) *рдеѣ*, треба: *оу нашѣ городе оу чжюрзевѣ*.

⁹ Проф. А. Петров в нововиданій праці: «Древнѣйшія грамоты по истории Карпато-русской церкви и иерархии 1391—1498 г.» 1930 р. на ст. 102—104 зазначає, що впливи церковно-слов'янської мови, особливо у Румун. По канцеляріях вплив цієї мови все був невеликий.

V.

Подаю тепер Словничка до описаних двох грамот. Цифра визначає рядок грамоти; а коли вона по середнику (;), то стосується до грамоти з 1403 р., а до середника — до грамоти з 10-го серпня.

Скорочення: N — nominativus, G — genetivus, D — dativus, A — accusativus, V — vocativus, I — instrumentalis, L — locativus; цифра вгорі визначає число: 1 однина, 2 двійня і Змножина. Формула, напр., G³ — genetivus pluralis.

а ет: великому · а велии · милому; 7.
азь 10
амень; 14
ани; 4
анесен N³ 11 (анесен з гр. ἀνεψιός,
consobrinus).
аше 13. 14. 15
басарѣскои G¹ 1
безо лсти; 3.
бесарабьскоѣ G¹; 1
бѣжѣ G¹; 1. 6
бѹдѹчїи; 3.
болѣрѣ D³ 6.
велебному D¹ 5.
великѹи N¹ 1
великии N¹; 1
велии; 7.
влоднелаву D¹; 5. 8
воевода 1; 1.
колѣ еси 10
володимѣски 4
володнелаву D¹ 3
кѣгрѣ D³ 13
кѣ 11
кѣрѹѣ 13
кѣзвигнете 8
выпрашан Imp^{prt} 14
вѣсен G¹ 1, вѣсѣмъ D³ 9.
кѣ имѣ; 1
кѣ прїѣзньство 8.
городѣ: оу городе L¹; 13 — у городѹ
16 — D³ городокѣ 2.
господарь; 1 — господа 1 — D¹ госпо-
дарєки; 6

гюргеву L¹ 16
давно 12
держати; 9. 11
дрѣжѣвѹи N¹ 1.
дѣца N³ 11 bis.
ѣдно N¹ 13.
еси писалъ 5, послѣ еси 8, колѣ еси 10,
ѣ est 15, сѣ есмо записали; 8 — есмо
казали; 12 — дали есмѣ; 12 — есѹ
sunt 11.
жалостиѣ 6
завѣсити печѣ; 12.
записѹ A³; 7.
заполонїскїи D³ 2.
земи G¹ 1 — G¹ землє; 1 — G³ земль 5.
-зи: ѡ тѣзи 9, ѡ тѣзи 10.
зло A¹ 9.
йкѣ 1; 1.
изѣѣкамѣ; 1—2.
инѹи G³ 4.
истѣсѣ; 1.
казали есмо; 12.
како 11. 12. 14.
кон A¹ 13.
коли; 10
королю D¹ 3. 7. 9 — D¹ крѣ; 6. 9.
крѣпко; 9.
крѣпость; 11.
кѣ мнѣ 5, кѣ кѣгрѣ 13.
лестѣ 15. 5 — лестѣ; 12. 13 — I¹
лестѣ; 2. 5 — A³ лестѹи; 7 — A³
лестови 8. 14 — I³ лестови 7 — L³
оу лестѣ; 8 — L³ оу лестѣ; 10
лсти G¹; 3.

по мацѣи; 13
 мене A¹ 6.
 мирча 1; 1.
 мльва (fama): ѿ тѣзи мльви 10—11
 мльвилн 12.
 многѣ G³ 5; 6 — D³ многѣи 2.
 минѣ D¹ 6.
 напередѣ; 8.
 нашѣ; 12 — A¹ нашо; 12 — A³ нашѣ; 7.
 оу недѣ A¹; 13
 непорюшено; 9
 николи; 10. 11.
 нинѣ 10.
 нѣжѣ; 4.
 нѣѣ послѣ 13, нѣ 13.
 нж 12.
 пановѣ D³ 7.
 перко 10; 10
 печѣ; 12
 по мацѣи; 13 — по рѣску; 13 — по
 оузвежѣи; 13.
 покѣдѣѣ 14
 подлѣгѣ керѣ; 9.
 полнитѣ; 7. 9. 11.
 порюшено; 9.
 послѣ N³ 12.
 посерѣдѣ 12.
 потвержѣе; 12.
 прави N¹ 10.
 предѣ; 2. 8.
 принѣжѣи N³; 4.
 присловѣи N³; 4
 прѣмѣнѣ 5.
 прѣмѣнѣство A¹ 8.
 прѣмѣтѣ N¹ 10 — D¹ приѣтелеѣи; 7 —
 D¹ приѣтѣ; 8.
 разѣи I³; 3. 10.
 ратѣ 9
 родителю D¹ 2—3, V¹ 10.
 самодрѣжавѣи N¹ 1
 сдержѣти; 7.
 сеѣ G¹ 12.
 си N¹ 15.

слѣбѣмо; 3 — слѣбѣмо; 5 — слѣбѣ-
 бѣмо; 11.
 ѿ · ста; 14
 стонтѣ; 10.
 сторонаѣ D³ 2
 сѣ sunt 11. 12
 сѣ жалостѣи 6.
 сѣдинѣи 8.
 сѣмѣ покѣдѣѣ 6, тѣи сѣ 11, азѣ сѣ тѣи
 прѣмѣтѣ 10.
 ти (= тѣи) N¹ 14. 15.
 ти D¹ 14.
 тѣе A¹; 5.
 трѣцеѣ G¹; 14
 с тѣрѣви 8.
 тѣрѣскѣ D³ 2.
 тѣмѣ I³; 2 — A³ тѣтѣ; 7 — I³
 тѣмѣи; 2—3. 10.
 оу горѣѣ L¹; 13 — L¹ ѣ горѣѣ 16
 — L³ оу листѣ; 8 — L³ оу листѣ; 10
 — A¹ оу недѣ; 13 — оу чжѣорѣѣ; 13.
 ѣгрѣи A³ 14, ѣгрѣ 12.
 ѣгрѣскомѣ D¹ 7. 9, D³ ѣгрѣскѣи 6.
 по оузвежѣи; 13
 оузнаѣамѣи P¹ 3¹.
 оузрѣшѣти (оузрѣшѣти); 10 — оузрѣ-
 шѣати; 11.
 оуѣе; 10. 11.
 хоѣилѣ сѣ Part³ 12.
 хоѣемо; 11.
 хрѣстѣанѣскаѣи; 4 — G¹ хрѣстѣанѣ-
 скоѣи; 9.
 хрѣтѣианѣ 9.
 ѣѣ 14—15.
 чѣсного G¹ 13
 оу чжѣорѣѣ L¹; 13.
 чѣи L¹; 4
 чѣтѣи; 2.
 чѣо 12.
 сѣ ѣѣ ѣѣѣѣѣи 15.
 ѣи 11.
 ѣскѣчаю; 2
 ѣѣи quod 6. 7.

DEUX CHARTES DU VOËVODE DE VALACHIE IVAN MIRČA
LE GRAND.

(Résumé.)

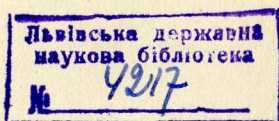
Dans l'Archivum Głównie à Varsovie se sont conservées deux importantes et très intéressantes chartes du voévode de Valachie Ivan Mirča Ier l'Ancien. L'une de ces chartes est de l'an 1403, l'autre plus ancienne date à peu près de la fin du XIVème siècle. Ces chartes ont été déjà éditées plusieurs fois, mais avec peu de soins, ainsi qu'il paraît impossible de s'en servir dans des buts linguistiques. Je les réédite d'après leur original précisément aus sens paléographique et avec une description paléographique-diplomatique détaillée.

L'auteur s'occupe spécialement en détails de la qualité des éditions antérieures de ces chartes pour démontrer en ceci le mauvais état d'édition des monuments cyrillo-méthodiques en général, car il en est de même avec toutes les éditions plus anciennes. Il paraît presque impossible de tirer quelque chose pour l'histoire de la langue et de la linguistique en général de ces éditions. C'est pour cela que la réédition des actes cyrilliques doit devenir un des devoirs actuels de la science. La langue des deux chartes valaques est extrêmement intéressante.

L'influence de l'ancien ukrainien, qui se frayait chemin dans les chancelleries valaques de la Pologne, Moldavie, Galicie et Russie Subcarpathique, y apparaît, comme la plus considérable. L'influence bulgare s'y mêle aussi fortement: en ceci ces deux chartes sont aussi d'importance pour l'histoire de la langue bulgare. On remarque aussi dans les deux chartes l'influence polonaise.

Ces trois influences sont les trois courants principaux qui ont attribué à la formation de la civilisation valaque au XIV—XVème siècle. D'intérêt est que dans les deux chartes la langue paleoslave n'est presque pas à constater. L'orthographe démontre l'influence très signifiante de l'orthographe d'Euthyme de Tirnovo, ce qu'on retrouve à un moindre degré dans les actes moldaves de la même époque.

Un vocabulaire pour les deux chartes est donné à la fin de l'article.

Apr 20 0,42 non (1986)

4217

PN 4217